

РОЛЬ КАРТОГРАФІЇ В ОРІЄНТУВАННІ НА МІСЦЕВОСТІ

Анотація. З точки зору учасника детальна і упорядкована карта є надійним інструментом для вибору шляху. Вона дає можливість, рухаючись за обраним маршрутом, використовувати своє вміння орієнтуватися та фізичні можливості. Проте вміння вибору шляху втрачає своє значення, якщо карта не відображає реальної місцевості: вона недосконала, застаріла або погано «читається».

У статті розглянуто питання, що пов'язане із дослідженням ролі картографії в орієнтуванні на місцевості, вирішенні проблем та перспектив вдосконалення.

Ключові слова: картографія; орієнтування на місцевості; відображення місцевості; тур клуби; студенти.

Постановка проблеми. Термін картографія має грецьке походження та означає «рисуння карт». Картографія – це сфера діяльності, що допомагає учасникам орієнтуватися на будь-якій території, наочно передає вигляд певної території, місце розташування та просторові характеристики об'єктів, поширення природних та соціальних явищ. Створення карт – це один з тих видів діяльності, що прийшов до нас з глибокої давнини. Перші відомі картографічні зображення відносяться ще до часів Давнього Єгипту. А от наукове обґрунтування картографія отримала у Давній Греції. Тут були розроблені перші проєкції, введено поняття широти та довготи та почалося їх застосування на картах, були розроблені настанови по складанню карт.

У вітчизняній та зарубіжній літературі за останній час з'явилися публікації, які у цілому дають уявлення про роль і місце карти з орієнтування на місцевості на різних етапах проведення різних заходів та змагань [1, 2, 5].

Науковці, дослідники, практики (В.Гонопольський, В.Алешин, Є.Іванов, А.Колесніков, В.Абрамов, Г.Аврутис, В.Цодіков, М.Тонкошкур, О.Колотуха, С.Неділько, О.Наровлянський, О.Шипновський, І.Рудев, С.Гордієнко, Ю.Штемпер, Ю.Грабовський, О.Скалій, Т.Скалій, М.Костриця, А.Коструб, В.Обозний, О.Кліпач, С.Фокін, О.Шевченко, О.Воронков, В.Ткаченко, Р.Слободянюк, О.Сопов, Л.Пох, В.Кірьянов, В.Пустовойт, В.Березовський, Т.Черниш, А.Подгаєцький, та багато інших) у своїй професійній діяльності, дослідженнях порушують деякі аспекти практичного використання картографії під час краєзнавчих експедицій, туристських походів та орієнтування на місцевості.

Метою дослідження є розгляд питань науково-методичного обґрунтування ролі картографії в орієнтуванні на місцевості.

Завдання дослідження: проаналізувати становлення картографії в орієнтуванні на місцевості; охарактеризувати роль детально упорядкованої карти як надійного інструменту для вибору шляху; висвітлити проблеми

недосконалих карт, які не відображають реальної місцевості, застарілі або погано «читаються».

У відповідності із завданнями і характером роботи в процесі дослідження, що проводилось в період з 1987-2018 рр. використовувались такі методи дослідження: вивчення і аналіз літературних джерел, педагогічних досліджень, програм, планів навчально-виховної роботи; бесіди, спостереження, інтерв'ю, опитування, порівняння, узагальнення педагогічного досвіду роботи викладачів вузів (ЗДУ, КУТЕП, НУФСУ, НПУ ім. М.П.Драгоманова), керівників туристських клубів («Крокус», «Час не чекає»), станцій юних туристів (Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді; Київський Палац дітей та юнацтва; Київський центр дитячо-юнацького туризму, краєзнавства та військово-патріотичного виховання, ФСОУ, ФСТУ), анкетування, аналіз результатів діяльності студентів, констатуючий і формуючий експеримент.

Орієнтування на місцевості сьогодні вид діяльності, який поширений в усьому світі. Стандартний підхід до креслення спортивних карт є найбільш істотним чинником, який впливає на об'єктивність змагань і є важливим для майбутнього розвитку цього виду спорту [1, с. 342].

Орієнтування складний вид діяльності, який вимагає оволодіння численними загальними і спеціальними знаннями. Компас і карта це два основні інструменти в орієнтуванні [2, с. 67].

Орієнтування – це пересування незнайомою місцевістю за допомогою компаса і карти, його перевага – оздоровчий засіб для людей різного віку; вирішується проблема масової участі; вироблюються якості: самостійність, рішучість, цілеспрямованість, уміння володіти собою, спостережливість, пам'ять, увага, швидкість і логіка мислення, переключення уваги, чуття часу і просторової орієнтації, винахідливість та ін.; органічне поєднання розумового і фізичного спрямування [3, с. 164].

Орієнтування – модель життя. Вся діяльність учасників проходить у розумово-ігровій обстановці, коли вирішуються різноманітні завдання: по зв'язу картки з місцевістю по оцінці ситуації, що безперервно змінюються, по виборі шляху руху, по вимірюванню відстаней, взяття азимута, реакція на суперника тощо. Біг здійснюється з помірним навантаженням – головне правило в орієнтуванні, не біжи швидше, ніж думає голова [4, с. 29].

Застосування електронної контрольної картки на Чемпіонаті Світу змінило всю систему адміністративної роботи секретаріату, убик оперативності, зменшення персоналу судів, більшого ступеня вільного часу. Автори систем вважають, що «управляти» суддівством можуть 3-4 досвідчених судді. Система обробки результатів перебуває з наступних елементів: розташованому на КП передавачі сигналів; електронна картка; що знаходяться на старті і на фініші та підключених до комп'ютерів приладам, які наносять і зчитують інформацію на електронну картку; власне програма, що управляє названими елементами і координує їхню роботу, у тому числі всю адміністративну, від обробки учасників, що заявили, (жеребкування) до видачі кінцевих результатів.

Карта містить детальну інформацію про місцевість, наприклад, форми рельєфу, рослинність, перешкоди тощо. Для досягнення успіху в орієнтуванні атлету, який рухається, потрібна гарна карта, що добре читається під час бігу, абсолютна концентрація та спроможність на великій швидкості приймати вірні рішення щодо вибору маршруту руху на етапах між КП [5, с. 210].

Орієнтування та картографія все більше привертає до себе увагу вчених і практиків різних країн. Ще в далекому 1987 році, під час перших змагань з орієнтування на місцевості особистої участі, під керівництвом тренера та наставника, МС, Пох Лілії Василівни, Чемпіонки Світу з орієнтування бігом (Швейцарія) виникали проблеми якості карт (відповідності місцевості, колір на навчальних картах був переважно чорно-білий) як для тренувальних занять, так і участі в районних, обласних та республіканських змаганнях (пізніше з'являються кольорові). Тобто були перші «вильоти» за межі карти та відповідно виходу за межі контрольного часу. Далі роки систематичних занять, а саме по четвергам – робота з картами (теоретичні заняття), субота та неділя, практичні (десятки кілометрів) на о. Хортиця, «Дубовий гай» та іншій пересіченій місцевості. Підготовка та участь у Перших офіційних змаганнях, Чемпіонаті Світу в м. Плявіняс (Латвія) 1-3.08.1990 року, де протокольні зазначилися понад шість тисяч учасників (досвід роботи на якісних кольорових картах). Далі написання та захист дипломного проекту з орієнтування на місцевості (1991 р.) на «відмінно», науковий керівник, МС, Заслужений тренер УРСР, доцент Віктор Іларіонович Баришев. Перше місце у особистому заліку серед вчителів на багатоденному тур злеті в лісах Цюрупинського району, Херсонської області 1992 рік. Написання та захист кандидатської дисертації (1997 р.) з орієнтування на «відмінно», науковий керівник Ніна Григорівна Байкіна, доктор педагогічних наук, професор.

Вересень 2001 рік було розпочато перший науково-дослідний етап експерименту по складанню учбово-тренувальної карти з паркового орієнтування в районі вулиць Іванова, Кругова та Брюллова СК «Стріла», «Мотор-Січ» м. Запоріжжя для студентів ЗДУ. Разом з картографом, МС з орієнтування та призером ЧС, Слободянюк Романом Григоровичем і групою студентів почалися польові роботи. Як відомо чим краще карта, тим більше можливостей у служби дистанції спланувати хорошу, коректну дистанцію, як для еліти, так і для новачків. Наявність на карті великої кількості деталей надає планувальнику багато об'єктів КП і дає можливість спланувати кращий етап, варіювати точки КП і перевіряти правильність їх розташування.

Участь та виборене перше місце в Першості України з велосипедного орієнтування 2003 року в місті Києві. Змагання проводилися на картах – «Парк партизанської слави» і «Алмазне озеро». Участь та призові місця в Чемпіонаті м. Києва та Першості м. Києва з орієнтування на велосипедах квітень, вересень 2004 року [6, с. 487]. Консультанти та наставники особистих досягнень: заслужений тренер України Дмитро Іванович Льопа, МСМК Іван Миколайович та Вікторія Григорівна Бабій, головний тренер збірної України з орієнтування для глухих, МС Ткаченко Василь Володимирович та ін. Приклад деяких заходів з орієнтування на

місцевості та туризму, з особистою участю в організації та проведенні: вересень 2004 рік, острів Труханів (дванадцять студентів); Гідропарк (дев'ять студентів); парк «Перемоги» (двісті п'ятдесят студентів, головний суддя змагань з орієнтування на місцевості); парк «Нивки» (вісімнадцять студентів); туристський похід Лісовий масив (дванадцять студентів, керівник походу); відкрите заняття з туризму та орієнтування (двадцять п'ять студентів); лютий 2005 рік, відкриті зимові змагання з техніки спортивного туризму та орієнтування на Кубок університету (одинадцять команд України, суддя на етапі); квітень 2005 рік, науково-туристська експедиція подорож за маршрутом Київ – Ірпінь – Романівка – Київ (дев'ятнадцять студентів, керівник походу); квітень 2005 рік, туристсько-екскурсійна подорож за маршрутом університет – Гідропарк – університет (одинадцять студентів); 7 травень 2005 рік, туристський похід-екскурсія за маршрутом Київ – Переяслав-Хмельницький – Київ (дев'ять студентів, керівник походу); травень 2005 рік, туристський похід-екскурсія за маршрутом університет – М. Дніпро – Національний історичний музей ВВВ 1941-1945 р.р. – університет (тридцять чотири студенти); травень 2005 рік, теоретичні та практичні заняття з туризму та орієнтування, (сімнадцять студентів) та ін. Наступний приклад, підготовка й проведення тур походів з елементами орієнтування на місцевості по місцях бойової слави Київського укріп району проходила зі студентами в чотири етапи (керівник походу, посвідчення інструктора спортивного туризму №083820 СПК, від 02 грудня 2003 року та інструктора дитячо-юнацького туризму №11/16 від 24 вересня 2016 Федерація спортивного туризму України): перший етап 2014-2015 рр. (сімнадцять студентів) «ДВТОП» (довготривалі вогневі точки опорного пункту) №178, 179, 154, 133 та 127; другий етап 2015-2016 рр. (вісімнадцять студентів) ДВТОП №295, 204, 180 та 211; третій етап 2016-2017 рр. (двадцять два студенти) ДВТОП №106, 107, 105, 104, 102 та 103 та четвертий 2017-2018 рр. (двадцять студентів) «ДВТОП» № 480, 457, 458, 479, 481 та 452.

Зі звітами проведених заходів можна ознайомитись в бібліотеці кафедри. Орієнтувальника в процесі виконання тактико-технічних дій на дистанції найбільше цікавить дві основні характеристики місцевості, які в повному обсязі і найбільш доступним чином повинні бути відображені на карті: перша – умова прохідності місцевості, яка залежать від: густоти рослинності, ґрунту, висоти і розчленованої рельєфу, наявності скель і кам'янистих поверхонь, кількості і якості шляхів повідомлення, друга – пов'язана з процесом «читання карти», що полягає в двох зворотних один одному діях: створення зорового образу місцевості в результаті читання карти та запам'ятовування і подальшого знаходження на карті об'єкта або сукупності об'єктів, які спостерігаються на місцевості. Також характеристика названа «інформативністю зображення» і розуміється як особлива якість спортивної карти з орієнтування на місцевості та максимально полегшує її «читання» і дозволяє учаснику легко сприймати індивідуальні особливості і характерні риси всіх компонентів ландшафту. Іншими словами, швидко і достовірно «прив'язуватися» в будь-якому місці карти, максимально полегшувати його здатність безперервно відчувати себе «в точці» переміщення та в полі карти.

Висновки. Орієнтування, в якому весь процес відбувається в природних умовах і тільки з застосуванням рухової і розумової діяльності учасника, це природна потреба. Усе життя Homo sapiens орієнтується в часі і просторі, виходить до намічених цілей. Ріст швидкостей і майстерності в орієнтуванні на місцевості призводить до того, що з'являються нові ідеї, технології, сполучення карт із зручним використанням інновацій під час перегонів, переключення уваги між картою і компасом в одному візуальному полі. При читанні карти не знижуючи темп бігу, одночасно контролювати точність руху і заощаджувати додаткові секунди. Завдяки перспективним подальшим дослідженням у даному напрямку, зміст картографії повинен бути спрямований на показ прохідності місцевості та на інформативність зображення об'єктів.

Список використаної літератури:

1. Романенко О.В. Комп'ютерне моделювання при складанні спортивних карт для орієнтування в Запорізькому регіоні. //Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Зб. наук.пр. /Редкол.: Т.І.Сущенко та ін. - Київ-Запоріжжя, 2002. – Вип. 22. С.341 - 345.

2. Алешин В., Иванов Е., Колесников А. Судейство соревнований по ориентированию на местности – РСФСР: ФИС, 1970. – 140 с.

3. Романенко О.В. Вимоги до підготовки інструкторів та суддів до роботи із студентською молоддю з оздоровчого орієнтування //Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – С.163-168.

3. Романенко О.В. Аспекти суддівства багатоденних змагань серед молоді зі спортивного орієнтування //Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Збірник наук. Пр. – вип. 20 – Київ – Запоріжжя. 2002. – С.170-177.

4. Романенко О.В. Орієнтування на місцевості: Навчально-методичні рекомендації для самостійних занять студентів всіх форм навчання - Київ: КУТЕП, 2004.- 57 с.

5. Фокін С.П., Шевченко О.В. Картографічне забезпечення змагань зі спортивного орієнтування //Картографія та вища школа: Зб. наук. праць. – К.: Державна картографічна фабрика, 2003.– Вип. 8.– С. 209 – 211.

6. Романенко О.В., Бабій І.М. Чемпіонат Світу з орієнтування на місцевості: становлення, проблеми та перспективи проведення WOC на базі НПП «Синевир» Закарпатської області. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №15, Збірник наукових праць /За ред. О.В.Тимошенко. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2018. - Випуск ЗК(97)18. – с. 634. С. 485-489.

Відомості про автора:

Романенко Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри туризму Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова (м. Київ), тел. 0674363058, Romanenkoov@ukr.net